

skupno veselje, ko slave zmago Sonca, prihod Vesne ali jeseni darujejo poljskih pridelkov pri Svetih izvirih in plešejo. Enako ima vas v krščanski dobi posebne prilike skupnosti: žegnanje, plesi, košnja, metev, ženitovanje itd. Naj so Slovenci krščanstvo sprejeli prostovoljno ali politično prisiljeni, dejstvo je, da je krščanstvo že v miselnosti vsakega jezika naznačeno, kajti v jeziku je obvladanje stvari in svoboda celote kakor v platonizmu in nato v krščanstvu. S filmsko naglico se vrste slike iz narave in človeškega življenja druga za drugo. Kakor rog pokliče zborovalce, tako pisatelj z dvema, tremi besedami označi položaj, ki sestoji iz tisoč podrobnosti. Ne s hladnim ugotavljanjem, ampak z močnim čustvom je treba obvladati nepreglednost, zato prehaja slog iz realistične obnove v patetično navdušenje in prekipevanje. Namesto plastike in reliefa, ki gleda posamezne stvari, je nemirna slikovitost pripovedovanja, ki prehode zabriše. Težko je ločiti, kaj pripoveduje pisatelj, in kaj govore njegove osebe, direktni govor je večkrat namenoma brez narekovaja. Dogodki dosledno prehajajo iz mirnega in bledejšega preteklega časa v slikoviti historični sedanjik, iz mirujoče preteklosti jih pisatelj nasilno potiska v razgibano sedanjost pred naše oči. Kdor bi sodil povest po realističnih vzorcih, bi ji ne bil pravičen, kajti slikovito pripovedovanje je ravno tako upravičeno kakor plastično, iz močnega čustva prav tako vstaja resničnost, kakor iz jasnega gledanja. Narod pa bo pisatelju za to knjigo hvaležen, ko bo ob njej še enkrat sanjal idejo svoje moči iz celote.

Dr. Jakob Šilc

Miško Kranjec: Kapitanovi. Roman. Založila in izdala Slovenska Matica, Ljubljana, 1938, str. 384.

Kranjec Miško je brez dvoma najboljši in najplodovitejši pisatelj novega realizma ali, kakor so prej rekli, nove stvarnosti. V zadnjih letih je napisal tri obširne romane in nebroj manjših povesti. Le siromašne slovenske razmere, ki ga silijo v dninarsko delo, bodo krive, da bo rajši plodovit, kakor da bi segel na vrhunec slovenskega pripovedništva in zajel v vsej globini slovensko misel. V Župančiču je čudežno vzcvetel slovenski jezik v poezijo, pri Kranjcu je še vse polno osmošolskih in časnikarskih izrazov: enostaven, dejstvo, dočim, slučaj, posledica, čimprej, odvišno, razlika itd. To se pravi, Miško ne raste iz jezika in iz njegovih skrivnostnih kažipotov, ampak iz »aktualnih« idej sodobne evropske stvarnosti. Goethe je tožil nad pomanjkljivostjo nemškega jezika, ko je pomislil na vse oblikovno bogastvo latinščine, slovenščina je v tem pogledu najbolj estetičen evropski jezik, če imenujemo estetično smisel za zunanjo obliko. Italijanščina je že v sklanjatvi in spregi, zlasti v perfektu, okorela in se ž njo ne more meriti, s slovenščino se glede gibljivih oblik morejo primerjati le nekateri slovanski jeziki. Če je jezik organsko zrastel iz narodnega čustva in mišljenja, tedaj moramo sklepati na neko neusahljivo narodno kulturo, kakor jo je pri Slovanih slutil že Herder in jo šele sedaj pri Slovencih odkrivajo izsledki o naši ornamentiki. Tudi jezik je le svojevrstna ornamentika, pravi Vossler. Dolžnost pisateljeva je skrbeti za realno besedišče, če naj se ne zadušimo pod navalom tujine. Slovenska narodna pesem je sirota polna tujih besed, kakor nemški jezik ob času tridesetletne vojne francoskih, a tako daleč le še nismo

kakor Irci, ki se morajo na novo učiti svojega jezika. Slovenski pisatelj ima dobre, dasi nezadostne pripomočke v Ramovšu in Breznikovih izsledkih v DS. Kranjcu bi pa tudi dovolili več prekmurskih izrazov. Samo razloži naj jih in se ne boji omejenih kritikastrov, nekaj se bo že prijelo in prešlo v splošno slovstveno rabo. (Kako se lepo sliši vdiljen!)

Novi realizem se od starega (n. pr. Jurčič, Jaklič, Detela) razločuje v tem, da mu ni toliko za zunanji posnetek, n. pr. govora, dvogovora, ker se na drug način bliža resničnosti. Stari realizem je zrastel iz klasicizma in romantike, novi pa na tleh porušenega ekspresionizma, ki sploh ni hotel posnemati življenja, temveč je le svoj človeški svet zoperstavljal pokvarjeni resničnosti. Tako se je spojil z osnovno smerjo jezika, ki je v prvi vrsti izraz človeškega duha in njegovega stališča do sveta, šele v drugi vrsti znamenje za stvari. Ekspresionizem je izražal prvotnega, močnejšega, idealnega in celotnega človeka večje svobode, tako kot naš duh vse individualne pojave spreminja v oblike svobode, individualnim stvarjem daje obliko splošnih pojmov, ki veljajo za vso vrsto konkretnih primerov. (Svobodna idealna oblika je n. pr. drevo, konkretnjša in manj svobodna je: krivo drevo, čisto določena: drevo pri Prešernovem spomeniku.) Novi realizem se na ta način bliža resničnosti, kakor se v stavku iz zveze idealnih splošnih pojmov upostavi individualizirana konkretnost. To ni posnetek, kakor besede niso podobe, in vendar je resničnost lahko bolj izražena kakor z naturalistično sliko ali z dobesedno obnovo govora. V jeziku je še zmeraj nekaj idealnejšega, lepšega, kakor pa je resnica, in tudi v Kranjčevem romanu osebe govore in mislijo v izbranih izrazih pisateljevih str. 196: »Svet gledan z vrta in izpred hiše je le drugačen, kakor če ga pogledaš s ceste, če tako rekoč stojiš v njegovi sredini.« To doživlja in misli stari Dominko, to ni pisateljev tekst, a kretnja t a k o r e k o č je vendarle pisateljev jezik, ne jezik osebe. To je en primer za mnoge. Ali pa pisatelj zavija pojave v lepše besede, ki jim ne gredo po njihovem bistvu (str. 6.: »Če je [Ivan Raj] mislil na dejstvo, da so doma imeli v primeru s Kapitanovimi malo zemlje, da je pri Kapitanovih bilo zemlje še vedno dovolj, vsaj z ozirom na vaške in sploh pokrajinske prilike, bi bilo to dovolj razveseljivo za človeka, ki je rad delal in živel z zemljo.« Tu gre olepšava že v gizdave, manj realne besede, ki imajo kljub svoji enodnevnosti poseben Kranjčev mik, kakor bi koketno stale v narekovajih: »dejstvo«, »z ozirom na«). Ker tudi v sodobni slikariji prej zaničevani predmetje z barvo in obliko vstajajo v lepše življenje, je potrebno naglasiti, da je izvor tega stremljenja v miselnosti jezika, prvotno seveda v ekspresionizmu, ki torej le ni umrl brez nasledkov.

Poglavitno je pa to: Narodni jezik ni ustvarjen za logiko, za znanost, kjer so za ves svet določeni in natančno omejeni pojmi, saj je beseda enega jezika redkokdaj popolnoma skladna v drugem jeziku. Vsak narod po svoje gleda in vloži v besedo svoje čuvstvo s posebnim obsegom. Zato se je tudi pri Grkih prej razvila dialektika (Heraklit) kakor logika (Aristoteles). Dialektika kot govor in ugovor je torej nekaj narodnega, logika je internacionalen jezik. (Seveda so pozneje tudi dialektiko dvignili v internacionalo, n. pr. školastika, Hegel, Marx.) Taka navadna dialektika se je začela

že v prejšnjih knjigah, v *Kapitanovih* se je pa prav posebno razrastla, da tvori glavno potezo Kranjčevega sloga; nekateri jo grajajo kot ponavljanje, meni ugaja kot refrèn v narodni pesmi. Taka protivja govora in ugovora imajo stalno obliko, ki se gotovo več ko stokrat ponovi, n. pr.: Že res, da bo žena rodila, toda do poroda je bilo po njegovih računih še dva meseca... (7), Že res, bila je ženska, toda v njej je bilo mnogo lepega... (48) itd. Druga taka shema ima mesto toda naposled: Res da se s svojim deležen ni mogel primerjati s *Kapitanovimi*... Naposled pa — resnica je bila, da se jim sam ni nikdar vsiljeval za zeta (9) itd. mnogokrat. Prvotnejša oblika pa je seveda antiteza, kot jih je tudi Kranjcu dovolj: Kokoši so sicer potihnile, toda psi so še vedno lajali (15). Kranjčeve osebe nenavadno mnogo razmišljajo, celo več kot so zmožne, lahko bi jih imenoval široke slovanske narave v malem slovenstvu, a to razmišljanje ni refleksija, ampak dialektika, spor, kjer pod videzom prve resnice že vstaja druga. Ali ni to nekaj vzporednega z novim obujanjem soneta, ki ima tudi shemo teza — antiteza — sinteza? Če bi bilo tukaj mesta, bi razložil, kako veznik in prislov vstajata v življenje, ki jih je nekdanji impresionizem odklanjal kot gole formalne dele stavka in raje uveljavljal brezveznost, stavek poleg stavka. Miško ljubi prepletenost, zamotanost v življenju in v izrazu, da se potem bori za jasnost. Drugo tako afektivno naglašeno središče je enakopravnost. Če si enakopraven, si važen, si pomemben; kolikokrat se ponavljajo te besede! Zdi se, da se za njimi skriva nekaj osebnega. Vse osebe v romanu se bore za enakopravnost: sprva oče in zet, nato pa oba nezakonska otroka in propadla mati. *Kapitanovih* dom propade zaradi ženske lahkoživke, kar Kranjec lepše utemelji z usodo, ki leži v krvi. Tako se izloči iz vaškega občestva in utone na svoji osebni poti, a na koncu se ji ob sinu življenje še enkrat nasmeje in postane važno. Zdi se, da je cela povest spor med Prešernom in Cankarjem. Na eni strani »v domačih šegah utrjene postave«, kjer človek v skupnosti lažje kljubuje življenju, na drugi ljudje, ki gredo skrivnostno osebno pot svojega ponosa in posebne usode. Kdo ima prav, tega pisatelj ne pove, a vse slika z enako ljubeznijo, naj bodo kmečki oderuhi in grbaste ženske ali take široke tolstojanske figure kot Ivan Raj. Vso bedo življenja omili z lučjo naivnosti, humorja in pravljice. Kar nenadoma ljudje zadenejo srečo in se vrnejo kot bogataši. A ta pravljica pozna le skrivnostno usodo, Boga ni v njegovih spisih, dasi, vsaj v tej knjigi, ni nasprotnik verskega življenja. Sploh se ne odloča za nikogar, življenje naj se samo odloča. Tudi prave kompozicije nima knjiga; življenje res nima vidne kompozicije, a umetnost jo potrebuje, kakor potrebuje svetovni nazor Boga. Dovršene pa so njegove karakteristike oseb; kdor hoče videti, kako se ujame odločilna kretnja, naj bere samo o ponašanju vsiljivega in oblastnega hlapca (od str. 69 dalje). Vse pripovedovanje je spremenjeno v doživljanje (psevdoobjektivnost), ki je pri Kranjcu še okrepljeno z dialektiko.

Dr. J. Šilc

Pavle Sedmak, *Kaplan Martin Čedermac*. 1938. Slovenska Matica v Ljubljani. Opremil inž. arh. Mirko Kos. Tiskala tiskarna Veit in drug, družba z o. z., Vir, p. Domžale (predstavnik Peter Veit).